

Asia: VN/1070/2021

Lausuntopyyntö luonnoksesta hallituksen esitykseksi laiksi sukupuolen vahvistamisesta sekä siihen liittyvien lakien muuttamisesta

Lausunnonantajan lausunto

1. Kommenttinne liittyen sukupuolen vahvistamisen edellytyksiin (1 §):

-

2. Kommenttinne liittyen hakemukseen ja sen käsittelyyn (2 §). Kommentteja pyydetään esimerkiksi siihen, onko sukupuolen vahvistamisen hakemusmenettely esitetystä muodossaan toimiva ja tarkoituksenmukainen.

-

3. Kommenttinne liittyen sukupuolen vahvistamisen oikeusvaikutuksiin (3 §). Lausunnoissa pyydetään kiinnittämään erityistä huomiota sellaiseen lainsäädäntöön, jossa sukupuolelle annetaan merkitystä ja jota hallituksen esityksessä ei ole tunnustettu. Lisäksi huomiota pyydetään kiinnittämään säännöksen aiheuttamiin muutostarpeisiin lausunnonantajan toiminnassa/hallinnonalalla.

Ehdotetun lain on esimerkiksi arvioitu mahdollisesti edellyttävän muutoksia vankeus- ja tutkintavankeuslakien säännöksiin vankien sijoittamisesta sekä henkilöntarkastuksista ja päihitteettömyyden valvonnasta. Vastaavia säännöksiä on myös laissa poliisin säilyttämien henkilöiden kohtelusta. Lain on myös arvioitu edellyttävän muutoksia eräisiin rikoslain säännöksiin.

Sosiaali- ja terveysministeriö on pyytänyt lausuntoa luonnoksesta hallituksen esitykseksi laiksi sukupuolen vahvistamisesta sekä siihen liittyvien lakien muuttamisesta. Rikosseuraamuslaitos toteaa asiassa seuraavaa.

Keskeisiä ehdotuksia esityksessä ovat lisääntymiskyvyttömyyden vaatimuksen poistaminen sukupuolen oikeudellista vahvistamista koskevista edellytyksistä. Jatkossa täysi-ikäinen Suomen kansalainen tai Suomessa asuva henkilö voitaisiin vahvistaa kuuluvaksi toiseen sukupuoleen hänen oman selvityksensä perusteella. Esityksessä on arvioitu, että sukupuolen vahvistamisen erottaminen lääketieteellisistä selvityksistä ja hoidoista voi lisätä tilanteita, joissa henkilön ulkoinen olemus ei vastaa hänen edustamansa sukupuolen keskimääräisiä ulkoisia piirteitä. Tämän on arvioitu voivan aiheuttaa haasteita sellaisen sääntelyn soveltamiselle, joka perustuu hienotunteisuusnäkökulmiin tai

muutoin cis-normatiivisiin oletuksiin henkilön sukupuolesta. Vapautensa menettäneiden säilyttämisen ja henkilöntarkastuksia koskevien säännösten on arvioitu edellyttävän tästä syystä tarkempaa arviointia ja mahdollisesti muutoksia vankeuslakiin ja tutkintavankeuslakiin.

Yleisellä tasolla Rikosseuraamuslaitos toteaa pitävänsä positiivisena ihmisoikeuksien toteutumista edistäviä lainmuutoksia lisääntymiskyvyttömyyden poistamisesta sukupuolen vahvistamisen edellytyksistä. Ehdotus lääketieteellisen selvityksen eriyttämisestä sukupuolen oikeudellisesta vahvistamisprosessista on myös kannatettavaa. Esityksessä on tuotu ilmi arviointi- ja mahdollinen muutostarve koskien vankeuslakia ja tutkintavankeuslakia etenkin vapautensa menettäneiden säilyttämistä ja henkilöntarkastusta koskevilta osilta.

Vankeuslaki ja tutkintavankeuslaki sisältävät jonkin verran sukupuoleen perustuvaa sääntelyä. Laitossijoittelussa yksi huomioon otettavista seikoista on vangin sukupuoli. Miehet ja naiset on pidettävä vankilassa eri asunto-osastoissa. Sekä vankeuslain että tutkintavankeuslain mukaisesti toteutettavien henkilöntarkastuksen ja päihitteettömyyden valvonnan suorittajan ja todistajan tulee olla samaa sukupuolta tarkastettavan kanssa.

Rikosseuraamuslaitoksen tehtävänä on huolehtia osaltaan yhteiskunnan turvallisuudesta pitämällä yllä laillista ja turvallista seuraamusten täytäntöönpanojärjestelmää sekä myötävaikuttaa uusintarikollisuuden vähentämiseen ja rikollisuutta ylläpitävän syrjäytymiskehityksen katkaisemiseen. Rikosseuraamuslaitos pitääkin tärkeänä turvata vankien turvallisuuden sukupuolesta riippumatta.

Tuomitun henkilötunnuksen mukainen sukupuoli on pääsääntöisesti laitos- ja osastosijoittelun perustana. Henkilöä kohdellaan pääsääntöisesti hänen henkilötunnuksensa mukaisen sukupuolen mukaisesti myös, kun henkilö on vahvistanut sukupuolensa. Transsukupuolisten henkilöiden sijoittamisessa saatetaan kohdata jatkossa haasteita, mikäli ulkoisesti edustamansa sukupuolen keskimääräisiä piirteitä vastaamattomien henkilöiden määrä vankiloissa lisääntyy. On myös olemassa mahdollisuus pyrkimyksistä sääntelyn hyväksi käyttämiseksi niin, että henkilö vahvistaisi sukupuolensa virheellisesti ja pyrkisi vaikuttamaan tällä esimerkiksi sijoitteluunsa. Tällaiset pyrkimykset voisivat konkretisoituessaan johtaa vaaratilanteisiin. Tämän lisäksi tulisi huomioida paitsi usein jo lähtökohtaisestikin traumataustaisten cis-naisvankien mahdollisesti lisääntyvä turvattomuuden tunne, mutta myös transsukupuolisen vangin suojaaminen mahdolliselta muiden vankien transfobialta. Mainitut seikat puhuvat sen puolesta, että Rikosseuraamuslaitoksella tulisi olla mahdollisuus käyttää harkintaa sijoittamisen suhteen, eikä esimerkiksi osastosijoittelun tulisi olla täysin sukupuolesta riippuvaa. Rikosseuraamuslaitos toteaaakin, että asiassa tulisi olla mahdollisuus päätyä kokonaisvaltaisen harkinnan perusteella myös lähtökohtaisesta naisten ja miesten erillään pitämisen pääsäännöstä poikkeavaan ratkaisuun.

Rikosseuraamuslaitoksen voimassa olevan oman ohjeistuksen mukaan (voimassa vuodesta 2018 alkaen) sukupuolen korjausprosessissa olevan laitossijoittelu tehdään ensisi-jaisesti hänen

sukupuoli-identiteettinsä mukaan huomioiden henkilön sukupuolen korjausprosessin vaihe ja henkilön oma toive, vaikka juridisesti henkilön sukupuoli ei olisi vielä muuttunut. Toistaiseksi tällaisia henkilöitä on kuitenkin ollut vankiloissa hyvin vähän. Rikosseuraamuslaitos toteaa, että jatkossa sen toiminnan kannalta on tärkeää varmistua siitä, että vankilan työntekijöillä on riittävästi tietoa transsukupuolisista ihmisistä ja työhön liittyvistä mahdollisista haasteista.

Yhteenvedona Rikosseuraamuslaitos toteaa pitävänsä tekeillä olevia uudistuksia kannatettavina. Asiassa tulee kuitenkin huomioida edellä esille nostettuja rangaistusten täytäntöönpanossa jatkossa mahdollisesti ilmeneviä haasteita.

4. Kommenttinne liittyen sukupuolen vahvistamisen oikeusvaikutuksiin ja vanhemmuuteen (4 §)

-

5. Kommenttinne liittyen vanhemmuutta kuvaavaan nimikkeen muuttamiseen (5 §). Erityistä huomiota pyydetään kiinnittämään sellaiseen lainsäädäntöön, jossa vanhemmuutta kuvaavaan nimikkeeseen liitetään oikeusvaikutuksia (vanhemmalle itselleen tai tämän lapselle) ja jota hallituksen esityksessä ei ole tunnustettu. Lausunnoissa pyydetään myös kiinnittämään huomiota niihin muutostarpeisiin, joita vanhemmuutta kuvaavan nimikkeen muuttaminen edellyttää esimerkiksi lausunnonantajan tietojärjestelmissä.

-

6. Kommenttinne liittyen ulkomaisen päätöksen tunnustamiseen (6 §):

-

7. Kommenttinne liittyen lain voimaantuloon ja sen soveltamisen porrastamiseen (8 §):

-

8. Kommenttinne liittyen esityksen pääasiallisiin vaikutuksiin, ml. selvitykseen joka on laadittu lapsivaikutusarvioinnin tueksi. Lausunnoissa pyydetään kiinnittämään huomiota vaikutuksiin, joita lausunnonantaja arvioi esityksestä aiheutuvan toiminnalleen/hallinnonalallaan. Huomiota pyydetään kiinnittämään myös tietojärjestelmiin kohdistuviin muutostarpeisiin sekä muihin tiedonhallintalain 5 §:n 3 momentin kannalta olennaisiin asioihin.

-

9. Muut kommentit liittyen hallituksen esitysluonnokseen:

-

Rikosseuraamuslaitos